

**TÜRKİYE-BULGARİSTAN İLİŞKİLERİNİN ASKERİ İLİŞKİLERE YANSIMALARI
(1939-1945)**

REFLECTIONS OF TURKEY-BULGARIA RELATIONS MILITARY RELATIONS (1939-1945)

Prof. Dr. Esra SARIKOYUNCU DEĞERLİ

Dumlupınar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, esradegerli@gmail.com, Kütahya/Türkiye

Okutman Hasan KARAKUZU

Bülent Ecevit Üniversitesi, Zonguldak Meslek Yüksekokulu, hasan_karakuzu@hotmail.com,
Zonguldak/Türkiye

ÖZ

Tarihsel bağları bulunan Türkiye Cumhuriyeti ile Bulgaristan devletleri arasındaki askeri ilişkiler, döneminin getirmiş olduğu siyasi ve sosyal olayların etkisiyle şekillenmiştir. Özellikle 1925 tarihinde imzalanan dostluk antlaşması çerçevesinde ilerleyen ilişkiler, Bulgaristan'daki Türklere uygulanan politikalar ile Razgrat olayları sebebiyle gerginleşmiştir. Ancak iki ülke lider ve diplomatlarının verdiği mesajlar ve aynı zamanda Mustafa Kemal Atatürk'ün Balkanlarda barışın ve emniyetin daimi olması adına gösterdiği çabalarla birlikte ilişkiler yumuşama dönemine girmiştir. Hem Türk hem de Bulgar idarecilerinin karşılıklı ziyaretleri dostluğu arttırmıştır. II. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla birlikte tarafsızlık ve güven üzerine politikalarını inşa eden Türkiye ve Bulgaristan, zor şartlar (işgal, yıkım, kıtlık vs.) altında dahi siyasi ilişkilerini devam ettirmişlerdir. Askeri ilişkilerde de temel olarak birbirlerine karşı saldırmazlık ve sınır güvenliğinin sağlanması konularında görüş birliği ve uyum içinde hareket etmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: II. Dünya Savaşı, Türkiye, Bulgaristan, Askeri İlişkiler.

ABSTRACT

The military relations between the Republic of Turkey and the Bulgarian states, which have historical ties, are shaped by the political and social events brought about by the era. Particularly in relations with the friendship treaty signed in 1925, relations were strained by the policies applied to the Turks in Bulgaria and the events of Razgrat. But with the messages of the leaders and diplomats of the two countries as well as Mustafa Kemal Atatürk's efforts in the Balkans to make peace and security permanent, relations have entered a period of softening. Mutual visits of both Turkish and Bulgarian administrators have increased friendship. With the beginning of World War II, Turkey and Bulgaria, which have built their policies on neutrality and trust, have maintained political relations even under difficult conditions (occupation, destruction, famine, etc.). In military relations, they basically acted in unity and harmony in terms of non-aggression against each other and the provision of border security.

Key Words: II. World War I, Turkey, Bulgaria, Military Relations.

1. GİRİŞ

Bulgaristan, uzun yıllar Osmanlı Devleti'nin bir toprak parçası iken II. Meşrutiyetle beraber bağımsızlığını ilan ederek yeni bir devletin kurulduğunu dünyaya ilan etmiştir. Osmanlı Devleti'nin giderek zayıflamasını fırsat bilen Balkan Devletleri kendi topraklarını daha da genişletmek amacıyla Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmişlerdir. Bu devletlerden biri olan Bulgaristan da "Büyük Bulgaristan" idealini gerçekleştirmek için savaşa katılmıştır. Balkan Savaşları sonunda barış antlaşması yapılarak iki ülke arasında siyasi gerginlik sona ermiştir. Adı geçen savaştan sonra patlayan I. Dünya Savaşı'nda ise Osmanlı Devleti ile Bulgaristan ittifak devletleri grubu içerisinde yer alarak birlikte itilaf devletlerine karşı savaşmışlardır. Ancak savaş iki devletin de arzuladığı şekilde neticelenmemiş ve kendileri adına bir yıkımla sonuçlanmıştır. Savaştan ağır yara alan ve

itilaf devletlerinin açık işgali haline gelen Bulgaristan ve Anadolu topraklarında bağımsızlık ve topraklarını korumak amacıyla milli hareketler ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu dönemde Anadolu'da Mustafa Kemal öncülüğündeki harekete Bulgaristan Stambulski Hükümeti döneminde maddi ve manevi yardımlarda bulunmuştur(Sarıkoyuncu Değerli, 2007, ss. 305-307). Mustafa Kemal'in öncülüğündeki Milli Mücadele hareketi askeri açıdan başarıyla noktalanmış ve meyveleri Lozan Antlaşması'nda alınmıştır. Antlaşma ile Türk-Bulgar sınırı belirlenmiş(Düstur, 1931,Üçüncü Tertip) ve iki ülke arasındaki savaş ihtimalini ortaya koyacak eylemlerden uzak durulmaya çalışılmıştır.

Ancak özellikle Stambulski Hükümeti döneminde ve sonrasında gelişen Türk-Bulgar ilişkileri bir ara bozulur gibi olmuştur. 17 Nisan 1933 günü Razgrad'da Türk mezarlığının Bulgarlarca tahrip edilmesi sonrası gelişen üzücü olaylar meydana gelmiştir(Uzun, 2009, ss.57-81)*. Türkiye Cumhuriyeti her zaman Bulgaristan'da yaşayan Türk soydaşlarına kol kanat germiş ve onların yanında yer almıştır(Sarıkoyuncu Değerli, 2009, s. 30-35;239-256). Cumhuriyetin ilk dönemlerinden 1989 yılı da dahil olmak üzere Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç edenlere kapılarını açmış, onlara ev, iş ve yeni olanaklar sağlayarak onları toplumun üreten bir unsuru haline getirmiştir(Kolay-Memiş, 2016, s. 140). Razgrad olayı gibi provakatif olaylar ise Türk-Bulgar ilişkilerine zarar verme amacını taşıdığını bilen Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa ve Bulgaristan Devleti Başbakanı Muşanov verdikleri barışçıl beyanatlarla durumu yumuşatarak gerginliği sona erdirmişlerdir. Mustafa Kemal Paşa konu hakkında TBMM'de "Balkanlarda münasebatımız inkişafa mazhar olmuştur" dedikten sonra şu cümleleri söylemiştir(TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem: 5, Birleşim: 17, C. 29, Tarih: 04.01.1939, s. 1):

Bulgaristan'la dostluk ve emniyet münasebetlerinin arttırılması için, biz bütün imkânları kullanmaktayız. İki memleket arasındaki bitaraflık ve hakem muahedesinin hakem muahedesinin uzatılmasını derpiş eden bir protokol, vekillerimizin komşu Hükümete cevabi ziyaretleri esnasında imzalanmıştır. İktisadi ve siyasi münasebetleri inkişaf ettirmek, Cumhuriyet Hükümetinin ciddi arzudur.

Bulgaristan Başbakanı Muşanov da Razgrat olayının yaşandığı günlerde bu kötü hadisenin Türk-Bulgar ilişkilerine zarar veremeyeceğini şu sözlerle ifade etmiştir:

Türkiye ile dostluk ve hakem muahedeleri ile bağlıyız, münasebatımız hissiyat ve menafimizin emrettiği veçhile çok samimidir. Hareketlerinin hesabını vermeyen veya güya Bulgar vatanperveri geçinen bir takım bedbahtların eseri olan vukuu istenmeyen Razgrad hadisesi çok istismar edilmiştir. Fakat bütün bunlar dostluğumuza zarar vermemiştir. Biz bu dostluk için mümkün olan her şeyi yaptık ve seleflerimiz tarafından bize bırakılan dostluk vaziyetini muhafaza etmekle kalmayıp onu arttırdık (BCA, Fon Kodu: 30.10, Yer No: 241.630.2).

Dostane bir şekilde çözülen mesele sonrasında II. Dünya Savaşı'nın yavaş yavaş ayak seslerinin yaklaşmasıyla birlikte Balkanlarda Türkiye, Yunanistan, Yugoslavya, Romanya, Bulgaristan arasında dostluk, dayanışma, birlik, sulh ve sükûnun hâkim kılınması adına görüşmeler yapılmıştır. Ancak ne kadar girişim yapılmışsa da Bulgaristan 9 Şubat 1934'te Türkiye, Romanya, Yugoslavya ve Yunanistan'ın katılımıyla Atina'da imzalanan Balkan Paktına dâhil edilememiştir (Sarıkoyuncu Değerli, 2009, s. 197-224). Bu somut gerçeğe karşın Türkiye ile Bulgaristan arasında herhangi bir kriz olmamış, hatta iki ülke arasında karşılıklı ziyaretler(Öksüz, 2002, s. 628) gerçekleştirilerek dostluğa katkıda bulunulmuştur. Bu karşılıklı ziyaretler sonucunda Türkiye'nin de aralarında bulunduğu Balkan Paktı üyeleri ile Bulgaristan arasında 31 Temmuz 1938 tarihinde Selanik Antlaşması† imzalanmıştır. Üç maddeden oluşan antlaşma ile Balkan Antantı devletleri ile Bulgaristan arasında karşılıklı ilişkilerde kuvvete başvurulmaması, Nöyyi Antlaşması'nın kara, deniz ve hava şartlarını içeren 4. bölümü ile Türkiye sınırlarını ilişkin olarak 24 Temmuz 1923 tarihinde imzalanan Lozan Antlaşması'nın

* 17 Nisan 1933'te Deliorman-Razgrad'daki Türk mezarlığı çoğunluğunu lise öğrencilerinin oluşturduğu elleri kazmalı, baltalı yüzlerce Bulgar tarafından vahşice tahrip edilmiştir. Mezarlık bekçisinin kulübesi yakılmış, mezarlığa dalıp, taşları parçalamış ve birçok kabirden çıkardıkları cesetleri, kemikleri etrafa atıp kaçmışlardır. Bu olay Türkiye'de büyük bir infial uyandırmıştır. İstanbul'da başta Milli Türk Talebe Birliği'nin tertip ettiği büyük bir protesto gösterisi düzenlenmiştir. 20 Nisan 1933'te gençler Maçka'da Bulgar Konsolosluğunun önünde toplanmaya başlamışlardır. Polisin müdahalesi üzerine ara sokaklara kaçan göstericilerden bir kısmı Bulgar mezarlığına siyah çelenk bırakmaları üzerine büyüyen olaylar iki gün sürmüş, pek çok öğrenci göz altına alınmış ve Milli Türk Talebe Birliği kapatılmıştır.

† Antlaşmanın TBMM'de görüşülmesine başlanmadan evvel Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu konu hakkında konuşma yapmıştır. Antlaşmanın önemini ve getirdiği faydalarına işaret ettiği konuşmasında görüşünü şöyle açıklamıştır: "Bu antlaşma esas itibarile iki büyük manayı ihtiva etmektedir. Bu manalardan birincisi Nöyyi muahedesinin Bulgaristan'a koymuş olduğu askeri ve teçhizat takyidatını orta yerden kaldırması manasıdır. İkincisi de Lozan muahedesinin Türkiye'ye, Yunanistan'a ve Bulgaristan'a karşı hududlarda bir kısım arazi üzerinde koymuş olduğu askeri takyidatın kaldırılması manasıdır..." şeklinde görüş belirtmiştir. Saraçoğlu bu antlaşmadan beklenen amacın coğrafi bir birlik gösteren bu ülkelerin yavaş yavaş siyasi anlayışlarında da bir birliğe doğru yürümek azminde olduğunu dile getirmiştir. Dışişleri Bakanı konuşmasının bitimine yakın kendisine göre önemli gördüğü iki noktayı şöyle ifade etmiştir: "Bu noktalardan birisi bu antlaşma tohumunun Ankara'da Balkan Devletlerinin toplandığı bir sırada atılmış olmasıdır. Türk diplomasisi bu antlaşmanın vücut bulmasında, dostlarımız tarafından dahi müşahede edilen büyük bir mesai sarfetmiştir. İkinci nokta da Montrö'den sonra topraklarımızda sonuncu olarak kalmış olan beynelmilel bir kaydın tamamen kalkmış olmasıdır..."

uygulanmasından vazgeçilmesi karara bağlanmıştır(Resmi Gazete, , 12 Kanunusani 1939 Perşembe, Sayı: 4109, s. 11103). Atatürk dönemi diye bilinen 1923-1938 döneminde iki ülke hiçbir zaman askeri açıdan sıkıntılı bir süreç yaşamamış, dostluk üzerine inşa edilen politika sayesinde ilişkiler kesilmeden devam etmiş ve yapılan siyasi-ticari antlaşmalarla da bu bağlar güçlendirilmiştir.

2. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞINDA TÜRK-BULGAR İLİŞKİLERİ

Atatürk'ün 10 Kasım 1938'de vefatının ardından da Türk-Bulgar idarecilerinin karşılıklı ziyaretleri devam etmiştir. Bu bağlamda Bulgaristan Başbakanı Köseivanof'un (1939), Türkiye Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu ile Dışişleri Bakanlığı Umumi Kâtibi Numan Menemencioglu'nun (1940) Sofya ve Ankara ziyaretleri gerçekleşmiştir. Siyasi ilişkilerin olumlu yansımalarını yaşayan askeri olaylarda görmek mümkündür. Türkiye ve Bulgaristan savaş boyunca karşı karşıya gelmemiş, ancak ufak çaplı denilebilecek hadiseler yaşanmıştır. Bu olaylardan birincisi 1940 yılında meydana gelmiştir ve süreç devletlerin dostane hareket etmeleri sayesinde kısa bir süre içerisinde çözülmüştür. Olayın oluş ve gelişim süreci şöyle cereyan etmiştir: “*Bir süre avı esnasında iki Türk askeri yanlışlıkla Bulgar topraklarına girmiş ve bu durum üzerine iki asker tutuklanmıştır. Ancak Türkiye'nin yerinde müdahalesi ve Bulgar yetkilileriyle görüşmesi sonrasında iki asker silahlarıyla birlikte serbest bırakılmıştır*”(*Ayin Tarihi*, No: 75, Şubat 1940, s. 91-92). İkinci olarak 6 Mart 1940 yılında bir Bulgar uçağı Türkiye topraklarına düşmüştür. Olay taraflardan Türkiye'nin resmi tebliğine şöyle yansımıştır: “*6 Mart 1940 günü saat 16.00'da meçhul bir tayyarenin topraklarımızda ve memnu muntika üzerinde uçtuğu görülerek ateş açılması suretile yere inmeğe mecbur edilmiştir. Yere inen tayyarenin yanına gelen Türk hudut kıtası mensupları, bu tayyarenin bir Bulgar askeri tayyaresi olduğunu ve içinde iki subay bulunduğunu görmüşlerdir. Hükümet Bulgaristan'la olan sıkı dostluk münasebeti dolayısıyla bu tayyare ile içindeki subayların derhal Bulgar makamlarına teslim edilmelerini tasvip etmiş ve bu hususta icabedenlere emir verilmiştir*” (*Vakit*, 8 Mart 1940, s. 1). Bulgaristan Savunma Bakanlığı da olay hakkında şu şekilde bir açıklama yapmıştır: “*6 Mart akşamı, bir servis uçuşu yapmakta olan bir tayyare şiddetli yağmur ve sis yüzünden Kaibler civarında yolunu kaybetmiş ve hudut hattından takriben bin adım öteye, Türk arazisine mecbur olmuştur. İyi komşuluk münasebetlerinin tezahürü için Türk resmi makamatı, tayyare ile içinde bulunan tayyarecilerin serbest bırakılmaları ve Bulgaristan'a avdetlerine müsaade edilmesi için emir vermiştir*.” (*Vakit*, 8 Mart 1940, s. 1). Meydana gelen birinci ve ikinci olayda iki ülke yetkilileri sağduyulu davranış sergilemiş, dikkatli politika takip etmiş ve karşılıklı anlayışla dostluklarına değer katmışlardır. Bulgar basını da bu durum karşısında Türkiye'nin olumlu tavrını gazete sayfalarına taşımış ve Türkiye'nin iyi niyetli tavrı takdirle karşılanmıştır(*Ayin Tarihi*, No: 76, Mart 1940, s. 396). Askeri anlamda üçüncü önemli konu da Büyük Aziziye tepesinin yasaklı bölge kapsamında ilan edilmesini içeren antlaşmanın 1940 yılında yürürlüğe girmiş olmasıdır(*BCA*, Fon Kodu: 30. 18. 01.02., Yer No: 91.67.17). Böylece iki ülke sınırına yakın olan Aziziye tepesinin yasaklı bölge ilan edilmesi de barışçıl yol ile çözüme kavuşturulmuştur.

Türkiye ile Bulgaristan arasındaki dostane ilişkilerin devam etmesi sonucunda 17 Şubat 1941 yılında Ankara'da Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu ile Bulgaristan'ın Ankara elçisi Kirof arasında protokol imzalanmıştır. İki devlet arasındaki iyi niyetli yaklaşımın devam etmesini öngören, birbirlerine saldırmamayı garanti eden ve ticari ilişkileri geliştirmeyi amaçlayan protokol dört maddeden oluşmuştur.

1) *Türkiye ve Bulgaristan her türlü taarruzdan içtinabi harici siyasetlerinin değişmez bir esası olarak telakki eder.*

2) *İki hükümet birbirine karşı en dostane niyetlerle mütehassis olup, iyi komşuluk münasebetlerinin de mütekebil itimadı muhafaza etmek ve daha ziyade inkişaf ettirmek azmindedir.*

3) *İki hükümet, memleketleri arasındaki ticari mübadelelere, iktisadi bünyelerine uygun olan azami inkişaf temin edecek vasıtaları taharriye amade olduklarını beyan ederler.*

4) *İki hükümet tarafeyn matbuatının, yazılarında, yeniden müşahadesi iş bu, beyannamenin mevzuunu teşkil eden dostluk ve mütekebil itimadden mülhem olacağını ümid etmek isterler (Cumhuriyet, 18 Şubat 1941, s. 5; Ayin Tarihi, No: 87, Şubat 1941, s. 26).*

Ankara'da 17 Şubat 1941'de imza edilen protokolün ardından Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu “*Bazı zamanlar küçük sebepler büyük işler ve iyilikler yaratmıştır. Bugün imzaladığımız mütevazı eserde Balkanlarda yeni karışıklıklara belki de mani olacaktır*” şeklinde görüş belirtmiştir(*Cumhuriyet*, 18 Şubat 1941, s. 5; *Ayin Tarihi*, No: 87, Şubat 1941, s. 26-27; *Vatan*, 18 Şubat 1941, s. 1). Bulgaristan Dışişleri Bakanı Popof ise “*Türkiye Cumhuriyet Hükümeti ile Bulgar Hükümetinin dostane ve samimi bir noktai nazar teatisinde sonra malum beyannameyi bugün neşretmek hususunda mutabık kalmış olmalarından dolayı kendimi bilhassa bahtiyar addediyorum. Muhtevası itibarile ne kadar mütevazı olursa olsun bu beyanname,*

birçok beynelmilel muahedelerin imtihana tabi tutulduğu bu karışık zamanlarda Türkiye ile Bulgaristan arasındaki dostluk muahedesini takviye ederek iki memleketin sulhperver iradelerine ve karşılıklı menfaatlere istinad eden dostluk münasebetlerine yeni bir delil teşkil edecektir” demiştir (Cumhuriyet, 19 Şubat 1941, s. 5; Vatan, 19 Şubat 1941, s. 5). Anılan protokolün imzalanmasından bir süre sonra Bulgaristan üçlü paktı imzalayıp II. Dünya Savaşı’na dâhil olmuşsa da Türkiye ile ilişkilerde sıkıntı meydana gelmemiştir. Türkiye ise tarafsızlık politikasını savaşın sonuna kadar uygulamayı başarabilmiş ve savaşın sonuna doğru Almanya öncülüğündeki mihver devletlerine savaş ilan etmiştir. Ancak savaş süresince Türkiye ve Bulgaristan karşı karşıya gelmemiş, ilişkilerini barışçıl ve dostane şekilde sürdürmüşlerdir. Bu süreçte tüm savaşa katılan ülkeler veya bu ülkelere coğrafi olarak yakın olan devletler de askeri önlem ve tedbirler olarak herhangi bir savaş ihtimaline göre hazırlıklarını yapmışlardır. Konumuz gereği iki ülkenin savaş boyunca almış olduğu askeri kararları, güvenlik önlemlerini ve bunların toplumsal uygulamalarından bahsedilerek ne kadar ciddi şekilde ele alındığı ortaya konulmuştur.

3. İKİ ÜLKENİN SAVAŞ SÜRECİNDE ALDIKLARI TEDBİRLER

3.1. Türkiye’nin Aldığı Tedbirler

1930’ların başlarından itibaren Almanya, İtalya gibi ülkelerin revizyonist; ABD, İngiltere, Fransa gibi ülkelerin anti-revizyonist politikalar takip etmeye başlaması savaşın uzak olmadığını gösteren ve yeni bir dünya savaşının habercisi olan gelişmelerdi. Türkiye, bu duruma kayıtsız kalamayarak tarafsızlık ve dostluk üzerine kurduğu siyasetini komşu ülkelerle yaptığı Balkan ve Sadabat Paktı antlaşmaları sayesinde sınır güvenliğini garanti altına almıştı. Ancak Türk Genelkurmay Başkanlığı, Türkiye’ye bir saldırı olursa bunun Balkanlardan geleceğini öngördüğü için Edirne’de askeri tatbikat gerçekleştirmiştir. Tatbikatın geniş kapsamlı yapılması, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ve Mareşal Fevzi Çakmak’ın da katılması, bir anlamda Türk ordusunun gücünü göstermesi bakımından savaş öncesi dönemde dünya devletlerine verilen en ciddi ve dikkate değer mesaj olmuştur (Aydemir, 2011, s. 143; ATASE, Sıra No: 365, Kutu No: 3, Gömlek No: 2, Tarih: 25.11.1939).[‡]

Türkiye Cumhuriyeti, II. Dünya Savaşı’nın sonuna değin savaşa katılmamakla birlikte askeri açıdan savaşa hazır olarak hem hava saldırılarına hem de kara harekâtına karşı gerekli tedbirleri almıştır. Bunu da kanunlar, genelgeler, nizamnameler çıkararak uygulamaya koymuştur. Türkiye sırasıyla 15 Şubat 1939 yılında “*Hava taarruzlarına karşı ışıkların söndürülmesi ve karartılması hakkında nizamname*” (Resmi Gazete, 25 Şubat 1939, s. 11323-11325),[§] 30 Mart 1939 yılında “*Hava taarruzlarına karşı pasif korunma nizamnamesi*” (Resmi Gazete, 8 Nisan 1939, s. 11543-11553), 9 Nisan 1939 yılında “*Hava hücumlarına karşı hayvanların ve hayvanlardan husule gelen yiyecek maddelerinin korunması*” hakkında talimatname, (Resmi Gazete, 25 Şubat 1939, s. 11323-11325)^{**} 8 Ocak 1940 yılında “*Yapılarda pasif korunma bakımından tatbik edilecek esaslar ve sığınaklar nizamname*” (Resmi Gazete, 27 Kanunusani 1940, s. 13225-13230)^{††}, 22 Haziran 1940 yılında “*Milli müdafaa mükellefiyeti nizamnamesi*” (Resmi Gazete, 27 Haziran 1940, s. 14141-14153)^{‡‡}, 17 Temmuz 1940 yılında “*Türkiye’de harp silah ve mühimmatı yapan hususi sanayi Müesseselerinin kontrolü hakkındaki nizamname*” (Resmi Gazete, 27 Temmuz 1940, s. 14396),^{§§} 14 Kasım 1940 yılında “*Hava taarruzlarına karşı pasif korunma nizamnamesinin 22. ve 98. maddelerine bazı hükümler eklenmesi hakkında nizamname*” (Resmi Gazete, 21 Teşrinisani 1940, s. 69)^{***}, 7 Nisan 1941 yılında “*Hava taarruzlarına karşı korunma hakkındaki 3502 sayılı ek kanun*”, 7 Ağustos 1944 yılında “*Memleket içi düşmana karşı silahlı müdafaa mükellefiyeti kanunu*”, 7 Ağustos 1944 yılında “*Şehir, kasaba ve köylerin lüzumunda tahliye veya seyrekleştirilmesi hakkında kanun*” ile 3 Ekim 1945 yılında “*Memleket içi düşmana karşı silahlı savunma ödevi*” yönetmeliği çıkarılarak yürürlüğe konulmuştur (Resmi Gazete, 1 Ekim 1945, s. 9489-9491).

[‡] Türk ordusunun sahip olduğu güç hakkında Türkiye ile İngiltere arasında yapılan görüşmede verilen bilgi şöyledir: 9. Kolordu İstanbul Kumandanlığı (Bir Kolordu) olmak üzere kolorduların bazıları iki, bazıları üç tümeninden meydana gelmiştir. Tümenlerin üçer alaylı ve bazılarında da birer topçu tugayından oluşmuştur. Bununla birlikte üç süvari tümeni, dört hava alayı, bir kimya taburu, jandarma, gümrük ve sınır kıtalarının toplamıyla birlikte 300.000 kişilik bir orduya sahiptir. Ancak seferberlik halinde bu sayılar artarak 42 tümen görev yapacaktı.

[§] Nizamnamede genel durumlarda alınacak tedbirler üzerinde durulmuştur. Ayrıca genel aydınlatma, binalarda, açıkta inşaatlar vb. yerlerde ve karartma işlerinin nasıl yapılması gerektiği belirtilmiştir.

^{**} Bu talimatname 53 maddeden meydana gelmiştir. Talimatname ile hava saldırılarında hayvanların ve hayvanlardan meydana gelecek zararların önlenmesi, hayvanlardan meydana gelen yiyecek ve içecek maddelerinin tahrip edilmesine karşı koruma sağlanmaya çalışılmıştır.

^{††} Nizamname yapı şartları ve sığınaklar başlığı altında 2 bölümden ve 78 maddeden meydana gelmiştir.

^{‡‡} Nizamname 11 bölüm ve 123 maddeden oluşmuştur. Ayrıca Milli Savunma Bakanlığı Mükellefiyetinden devamlı geri geri kalmayı sağlayan hastalıklar ve maluliyetleri gösteren cetvel de 32 madde ve tenbih bölümünden meydana gelmiştir.

^{§§} Türkiye’de kurulacak silah ve askeri malzeme üretecek fabrikaların işleyişinin belirtildiği nizamname 14 maddeden oluşmuştur.

^{***} 22. ve 98. Maddelere ilave edilen hükümler ile ev ve apartmanların hava korunması hakkında kişilere ve bulunduğu belediyeye düşen görevler belirtilmiştir.

Söz konusu yasaların sonuçlarının değerlendirilmesi maksadıyla çeşitli kent merkezlerinde uygulamalar yapılmıştır. Örneğin İzmir-Karşıyaka ve Bornova'da pasif korunma tatbikatı yapılmıştır. Bu bağlamda 9 uçaktan oluşan bir hava filosu Hükümet konağına, Karşıyaka ve Bornova'ya yangın ve tahrip bombaları atmıştır. Bunun sonucunda yaralananlara ilk müdahaleleri yapılarak hastaneye kaldırılmış ve çıkan yangın hemen söndürülmüştür. Tatbikat sırasında görevlilerin birbiri arasındaki uyum ve gösterdikleri çaba sonucunda uygulama başarı ile neticelenmiştir(Akşam, 17 Teşrinievvel 1939, s. 6). Muğla'da da alarmin verilmesiyle koruma teşkilatı hemen görev başına geçerek şehri terk etmiş ve dağlara sığınmıştır. Tatbikat sırasında şehrin çeşitli yerlerine bombalar isabet etmiş, yangınlar çıkmıştır. Görevliler hemen harekete geçerek yangınları söndürmüş ve yaralılar hemen hastaneye kaldırılmıştır. Paniğe kapılmadan yapılan yardımlar sonunda tatbikat başarı ile bitirilmiştir(Akşam, 27 Teşrinisani 1939, s. 8).

Pasif korunma tedbirlerinin halka daha iyi anlatmak ve yapılan, alınan tedbirleri yerinde incelemesi için Fransız uzman Amiral Mourane görevlendirilmiştir. Mourane, hemen işe başlayarak Nazilli ve İzmir'deki sanayi müesseselerinde incelemelerde bulunmuş; Vali, kumandan, belediye başkanlarını ziyaret ederek il ve ilçede yapılan uygulamalar hakkında bilgi almıştır(Ayın Tarihi, No: 76, Mart 1940, s. 28). Mourane konu hakkında basına yaptığı açıklamada Türkiye'nin kendisine bu görevi vermesinden duyduğu memnuniyeti şu sözler ile ifade etmiştir: “Memleket ve halk için faydalı bilcümle tedbirleri, bu meyanda pasif korunma teşkilatını alakadar eden tedbirleri de almak hususunda çok müteyakkız bulunan Türk hükümeti, bu pasif korunma hususunda bir Fransız mütehasssının reyine müracaat etmeyi faydalı görmüştür. Bu hususta tavzif edilmiş olmamı büyük bir şeref addederim”. Mauren yaptığı incelemeler sonunda “Türkiye’de pasif korumayı hazırlamak vazifesi ile mükellef olan otoritelerin işlerini mükemmelen bildiklerini ve hararetle çalıştıklarına” şahit olduğunu söylemiştir(Ayın Tarihi, No: 77, Nisan 1940, s. 43-44).

Diğer yandan okullarda da uygulamalar düşünülmüştür. Bu amaçla okullarda oluşturulacak pasif korunma gruplarında çalışacak olanlara verilecek görevler hakkında bir talimatname hazırlanmıştır. Sözü edilen talimatname ile; 1) Hava taarruzlarına karşı pasif korunma teşekküllerinde muhtelif hizmetlerde kullanılacak mükelleflerde bu talimatname hükümlerine uygun umumi ve hususi vasıflar aranacak. Uygun görülmeyenler muvakkat veya daimi olarak geri bırakılacak. 2) Pasif korunma mükellefiyetine tabi tutulacak her şahsın kullanılacağı yer, imkân nispetinde meslek ve sanatına, fizik ve fizyolojik kabiliyetine, erkek veya kadın olduğuna nazaran da yaşına uygun olacak. 3) Şahısların görecekları hizmetler umumi beden muayeneleri neticelerine göre tespit edilecek. Umumiyetle gezgin ekiplere verilecek olanların maske ile olan fizik mukavemetleri de tecrübe edilecek. 4) Beden kabiliyetlerinin tayininde mümkün olan yerlerde mütehasss doktorların muayenelerinden istifade olunacak (Vakit, 25 Nisan 1940, s. 2) denilerek hava taarruzlarına karşı görev alacak kişilerin beden ve ruh sağlığına sahip sağlıklı bireyler arasından seçileceği belirtilmiştir.

İstanbul'da da vilayet seferberlik müdürlüğü toplantı yaparak yeni tedbirler alınması üzerinde durmuştur. Bazı kimselerin evlerinde bahçe, siper ve sığınak için uygun yer bulunmadığını söylemeleri üzerine müdürlük kendilerine, siper, sığınak inşası için yer temin edebileceğini ve bunu için kaymakamlıklara başvurmaları gerektiğini açıklamıştır(Yeni Sabah, 10 Mayıs 1940, s. 2). Ek tedbirlerin de uygulanması sonucunda Başbakanlık İstanbul, Kırklareli, Edirne, Tekirdağ, Çanakkale ve Kocaeli vilayetleri içinde 20 Kasım 1940 tarihinde bir ay süreyle örfi idare ilan etmiştir. Bu vilayetler tek bir komutanlık çatısı altında birleştirilerek Korgeneral Ali Rıza Artuokalin görevlendirilmiştir(Yeni Sabah, 23 İkinciteşrin 1940, s. 1). İstanbul Valiliği de hava taarruzlarına karşı halkı korumak, halkın içme ve kullanma suyunu temin etmede karşılaştığı güçlükleri önleyebilmek amacıyla acilen tedbirlerin alınması için dört maddeden oluşan tebliğ yayınlamıştır: 1) Bin dâhilinde Terkos tesisatı olsun olmasın, resmi ve hususi bütün devair ve müessesatla hastane ve emsali yerlerde ve okullarda ve apartmanlarda mevcut eşhas adedine göre ve beher nüfus için asgari on litre hesabı su alabilecek şekilde su depoları tesis edilecektir. 2) Kuyu veya sarnıcı bulunmayan her evde, yine nüfus adedine göre on litreden eksik olmamak üzere hava ve saire gibi kaplar içerisinde içme suyu bulundurulacak ve müruru zamanla bozulmak ihtimaline binaen de muayyen zamanlarda da bu sular değiştirilecektir. 3) Evlerinde içmeye ve kullanmağa elverişli sarnıç ve kuyuları bulunanlar, bu sarnıç ve kuyuların daima temiz bir halde kalmasına son derece itina edecek ve aynı semtte oturanlardan bu gibi vasıtaları olmyanların icabında bu sarnıç ve kuyulardan su ihtiyacını teminde müşkülât ve mümanaat göstermeyeceklerdir. 4) Yapılması lazım gelen bu işler nihayet 1 Nisan 1943 tarihine kadar tamamlanmış olacak ve mezkur tarihte yapılacak teftiş neticesinde bu işleri yapmadıkları ve ikmal etmedikleri görülenlerin hava taarruzlarına karşı Pasif Korunma Kanunu ahkâmına tevfiikan cezalandırılacakları tebliğ olunur(Akşam, 23 Şubat 1943, s. 2). İstanbul Valisi Lütfi Kırdar da hava tehlikesine karşı alınan tedbirler hakkında, Boğazlar üzerinde şüpheli uçakların dolaşmasının pasif korunma tedbirlerini gözden geçirmeleri gerekliliğini gösterdiğini ifade etmiştir. Vali, savaşın devam ettiğine dikkati çekerek barış sağlanıncaya kadar takip edilecek yolu şöyle açıklamıştır: “Herhangi bir sebeple yangın memleketimize de sirayet edebilir. Avrupa sulhu yeniden kuruluncaya kadar

dikkatli, ihtiyatlı, hazırlıklı, bir kelime ile tetikte bulunmak mecburiyetindeyiz. Onun içindir ki, pasif koruna teşkilat ve tertibatımızı yoklamak ve her an faaliyete geçmeğe hazır bulundurmağı çok lüzumlu görüyorum.”(Akşam, 5 Mayıs 1944, s. 1).

Ayrıca İstanbul’da pasif korunma tedbirleri adı altında yapılan uygulamalar etkin bir şekilde yapılmaya devam edilmiştir. Tatbikat gerek ışık söndürme ve maskelemede halkın gösterdiği özen neticesinde başarı ile sonuçlanmıştır. Tatbikatta Vali ve Belediye Başkanı Lütfi Kırdar, Orgeneral Cemil Cahit Toydemir, Örfi İdare Komutanı Korgeneral Sabit Noyan ile Emniyet Müdürü B. Demir yer almıştır. Tatbikat sonunda Vali ve Belediye Başkanı Lütfi Kırdar basına şu açıklamayı yapmıştır: “*Tecrübeden alınan neticeler esas itibariyle iyidir. Halkın gösterdiği alaka ve içtimai terbiyeden çok memnun oldum. Halkımıza teşekkür ederim. Alınan tedbirler ve tertibat umumiyetle iyidir”*(Akşam, 6 Mayıs 1944, s. 1). İlerleyen günlerde de İstanbul’un Beykoz, Beşiktaş, Fatih, Üsküdar semtlerinde dolaşan kontrolörler alarm işaretine rağmen ışıkların söndürülmediğini, görevli buldukları halde görev yerine gelmeyenleri tespit etmiştir. Bu kişiler hakkında idari işlem yapılarak gerekli hallerde para veya hapis cezası verileceği belirtilmiştir(Akşam, 12 Mayıs 1944, s. 3). İstanbul’da aralıklarla devam eden pasif korunma tatbikatları esnasında uygulamaya katılmayan, karşı çıkan veya aykırı hareket edenler hakkında idari işlem yapıldıktan sonra para cezası verilmiştir. İstanbul Valiliği, Pasif Korunma Kanun ve Talimatnamesine uygun olarak oluşturulan pasif korunma ekiplerinin yapacağı görevleri belirten üç maddeden oluşan tebliğ yayınlamıştır. Tebliğde, 1) *Alarm işareti verilir verilmez ekipler başkaca emir beklemeden süratle mürettep oldukları karakollara gideceklerdir. 2) Herhangi bir vaziyette mürettep mahallerine gitmeleri mümkün olmazsa buldukları mahalle en yakın polis karakoluna müracaat ederek hangi kazanın ekipleri olduklarını haber vererek pasif korunma amirinden verilecek emre intizar edeceklerdir. 3) Bu emir tebliğ makamındadır. Hilafında hareket edenler hakkında kanuni takibat yapılacaktır*(Akşam, 13 Ağustos 1944, s. 3).

Görüldüğü üzere özellikle İstanbul ve civarında sıkı askeri tedbirler alınmış, teftişler, tatbikatlar yapılarak talimatname, nizamname ve kanunların hangi ölçüde uygulandığı gözden geçirilmiştir. Belirlenen aksaklıklara hemen müdahale edilerek düzeltilmesi yoluna gidilmiş ve halkın özellikle hava taarruzuna karşı bilinçlenmesi sağlanmıştır. Tüm Türkiye’de yapılan bu uygulamalar her ne şartta olursa olsun hazırlıkların yapıldığını, gerekli tedbirlerin alındığını ve halkın da savaş konusunda farkındalığının artırıldığını göstermektedir.

3.2. Bulgaristan’ın Aldığı Tedbirler

Bulgaristan II. Dünya Savaşı’nın başlarında dış politikasını tarafsızlık üzerine inşa etmiş olsa da iç politikada yaptığı uygulamalar savaşa karşı hazırlıklı ve tedbirli olduğunu göstermiştir. Dünya Savaşı yılları hem savaşa katılan ülkeler açısından hem de savaş dışında kalan ülkelere bakıldığında yıkım, açlık, sefalet ve etkileri yıllarca sürmüş olan bir yenilenme dönemi olarak görülmektedir. Bulgaristan da belirtilen etkenlerin yoğun bir şekilde yaşandığı, hissedildiği ve maruz kalındığı bir ülke olması nedeniyle önem teşkil etmektedir.

Bulgaristan’da askeri tedbirler^{†††} göz önüne alınarak 1906 sınıfından başlayarak askeri hizmetlerini yapmamış olan 15 sınıfa mensup erkeklere 1 Eylül’den itibaren 75 günlük(Yeni Sabah, 14 Ağustos 1940, s. 1) ve yine aynı şekilde Nisan 1940 tarihine kadar askeri talim görmemiş olanlar Mayıs’tan itibaren 60 günlük bir askeri talim devresi yapmaları için askere davet edilmiştir(Cumhuriyet, 28 Nisan 1940, s. 3). Bulgar meclisinde de Nöyyi Antlaşmasının askeri anlamda getirdiği kısıtlamalardan kurtulmak için yeni Bulgar Ordusu Teşkilat Kanunu hazırlanmıştır. Bu kanun sayesinde 17 yaşından 65 yaşına kadar bütün Bulgar vatandaşları silahlı hale alınabilecekti (Yeni Sabah, 27 Mayıs 1940, s. 1; Cumhuriyet, 27 Mayıs 1940, s. 3). Bulgaristan’ın yavaş yavaş tarafını belli etmeye başladığı Sivil Seferberlik Kanunundan^{††††} anlaşılmalıdır. Kanununda ifade edilen bütün işçilerinin grevinin yabancı ülkeler tarafından desteklendiği bunu önlemenin yolu olarak da kanunun çıkmasının zorunlu olduğu belirtilmiştir. Kanun sayesinde sabah saatlerinde işe başlamayan işçiler cezalandırılacak ve böylece grev kırılarak işe başlamaları sağlanmış olacaktı. Kanunda ayrıca seferberlik halinde olunduğu için halkın elinde olan silah ve dübünlerin (tiyatrodan kullanılanlar hariç) teslim edilmesi

^{†††} Yakın komşusu Türkiye’nin Genelkurmay Başkanlığı, Bulgaristan askeri gücü hakkında şu öngörülerde bulunmuştur. Bulgaristan seferberlik ordusunun 1939 yılı itibariyle 16 tümeni olacağı, talim görmüş asker sayısının 450.000 kadar olduğu, silah ve malzeme temin edildiğinde daha da fazla sayıya çıkabileceği tahmin edilmiştir. ATASE, Sıra No: 379, Kutu No: 3, Gömlek No: 18, Tarih: 1939; Diğer bir yaklaşım da Bulgaristan’ın savaşa 12 piyade ve 2 seri tümen ile birlikte toplam askeri kuvvetinin tahminen 250.000 kişi olacağı, 1939 senesinin ortasına kadar 8 tümenin modern silahlarla donatılacağı öngörülmüştür. Bununla birlikte Bulgaristan’ın Almanya’dan silah almaya devam ettiği, çok az sayıda bomba ve hafif silah ürettiği, kara sınırlarını güçlendirmede, hava kuvvetlerinin son yıllarda yapılandırıldığı ve 1939 yılı itibariyle 190 uçağının olduğu, donanmasının ise savaş esnasında hemen hemen bir etkisinin olmayacağı kanaatine sahiptiler. ATASE, Sıra No: 371, Kutu No: 1, Gömlek No: 1, Tarih: 1939.

^{††††} Bulgaristan Halk Seferberliği kanun ve nizamnamesi; maksat, organlar, seferberliğin kaldırılması, istihlal ve ikmal işlerinin temini, harbin doğurduğu sebepler yüzünden muhtaç kalanların iyesini temin, milleti maddi ve manevi zararlardan koruma, fevkalade tedbirler, ceza tertibatı, özet olmak üzere 9 başlıktan olmuştur. Seferberlik Kanunu çok kapsamlı bir kanun olup savaş dolayısıyla yapılacak uygulamalardan bahsetmektedir. Savaş esnasında vatandaşları koruma tedbirlerinden, fakir ve yardıma muhtaç insanlara yardım etmekten ve milli üretimi artırma adına yapılacaklar belirtilmiştir. BCA, Fon Kodu: 30.10.0.0, Yer No: 243.644.16, Ek. 1-12.

gerektiği ifade edilmiştir. Ayrıca kanuna aykırı hareket edenlerin ise cezalandırılacağı da açıklanmıştır(*Yeni Sabah*, 25 Haziran 1940, s. 1). Seferberlik kanunu gereği 75 günlük bir talim devresi için çeşitli sınıflardan 10.000 kişi silah alınmış(*Yeni Sabah*, 17 Eylül 1940, s. 1) ve eğitimler sonunda terhis edilmiştir(*Yeni Sabah*, 24 İkinciteşrin 1940, s. 1,3).

Ülkenin başkenti Sofya'da düzen ve asayişin sağlanması için de emniyet müdürlüğü tarafından altı madden oluşan bir genelge yayımlanmıştır. Buna göre; 1) *Saat 18'den sonra sokağa çıkmak yasak edilmiştir.* 2) *Vazife dolayısıyla saat 18'den sonra sokağa çıkmak mecburiyetinde olan her şahıs polisten müsaade almak mecburiyetindedir.* 3) *Sofya'yu terketmek isteyenlerin şimendifer istasyonundan saat 18'den evvel bulunmaları lazımdır.* 4) *Sofya'ya gelen yolcuların geldikleri mahallin polis veya belediyesinden aldıkları için izni kâğıdından maada, Sofya istasyon polisinden de müsaade almaları icabettir.* 5) *Saat 18'den sonra sokağa çıkanların kaldırımdan yürümeleri memnudur. Bu şahıslar sokağın ortasından yürüyecekler, polisin kâğıtlarını ellerinde tutacaklardır. Polisin vereceği dur emri üzerinde ellerini ceplerine sokmayacaklar veya elleri ceplerinde bulunduğu takdirde ceplerinden çıkarmayacaklar ve polisin vereceği emre göre hareket edeceklerdir.* 6) *Yukarıdaki talimatnameye aykırı hareket edenlere polis ateş açacaktır.*

Sofya'da alınan bu sıkı tedbirlerin yanında Bayındırlık Bakanlığı da emrinde bulunan memurların seferber edildiğini açıklamıştır. İçişleri Bakanlığına bağlı bir jandarma teşkilatı kurularak ayaklanmalar bastırılacak ve önemli yol, köprülerin koruması sağlanacaktı. Bu şekilde asayiş sağlanmış olacaktı(*Ayin Tarihi*, No: 122, İkincikanun 1944, s. 250-251; *Akşam*, 23 Kânunusani 1944, s. 1) Sofya Emniyet Müdürlüğü tedbirlerini daha da sertleştirerek şu kararları almıştır: 1) *Tahliye edilen evlerde veya yıkılan mahallerde soygunculuk etmek teşebbüsünde bulunanlar üzerine polis "dur" emri vermeğe mecbur olmadan ateş edecektir.* 2) *Mahalli Polis Müdüründen veya belediye reisinden bir vesika almadıkça kim olursa olsun Sofya'ya gelmekten memnudur. Şimendifer istasyonları bu vesikayı göstermeyen hiç kimseye bilet satmayacaktır*(*Cumhuriyet*, 13 İkincikânun 1944, s. 1,3; *Akşam*, 13 Kânunusani 1944, s. 1).

Seferberlik gereği Ocak 1944'e kadar seferberliğin ilan edilmediği yerlerde ve memuriyette bulunmayan 60 yaşından aşağı bulunan bütün yedek subayların hemen subay birliğine başvurmaları istenmiştir. Garnizon komutanın emriyle izinli bulunan subayların, yedeklerin ve erlerin izinleri kaldırılarak hemen görev yerlerine dönmeleri bildirilmiştir(*Cumhuriyet*, 17 İkincikânun 1944, s.1). Bulgar Hükümet yetkilileri tüm düşüncülerini de seferberlik kapsamı altına alarak onlardan milli meselelerle ilgili olarak ayda en az 10 makale yayınlamasını zorunlu hale getirmiştir. Diğer bir karar da vatandaşların araçları ile her türlü ulaşım yapmaları yasaklanmıştır(*Ayin Tarihi*, No: 123, Şubat 1944, s.286). İçişleri Bakanlığı da halkın ve arabaların geceleyin sokaklarda dolaşmalarını yasaklayan bir genelge yayınlamıştır. Özel izne sahip kişilerin vesikalarını yanlarında bulundurulmaları gerektiği ve istenildiği zaman görevli memurları gösterilmesi açıkça belirtilmiştir(*Akşam*, 10 Şubat 1944, s. 1) Gittikçe ağırlaşan savaş şartlarından dolayı hükümet sert kararlar almaya devam etmiştir. Bu kararlardan birisi de özel işletmelerde çalışanların seferberliğe dâhil edildiklerinin açıklanarak karara uymayıp işini bırakanlar divanı harpte yargılanacaktı(*Akşam*, 18 Şubat 1944, s. 1). Diğer bir karar da 1918-1920 sınıfları askere çağırılmıştır(*Akşam*, 23 Şubat 1944, s. 1). Bu karar ordunun askeri gücünü güçlendirmeye yönelik atılan adımın ötesinde asker sayısının gittikçe azalmasının getirdiği bir zorunluluktan kaynaklanmıştır.

Savaşın bitmesinden sonra Bulgaristan'da ülkeyi savaş halinde tutan kararname feshedilmiştir. Aynı zamanda Bakanlar Kurulu'nun el koyma yetkisi de kaldırılmıştır. Bu kararlar hakkında Bakan Dino Kasasof "Memleketin iç hayatındaki huzur ve dış ihtilatları gösteren herhangi bir işaretin mevcut olmaması hükümete, sosyal hayatımızı tamamen normal şartlara uydurmak imkânını vermiştir. Alınan bu tedbirler milli ekonomimize kuvvet ve birçok imkânlar vereceği gibi bütçemizi de harb halinin masraflardan önemli bir surette kurtaracaktır." açıklamasını yapmıştır(*Akşam*, 11 Kasım 1945, s. 2).

4. SONUÇ

Türkiye II. Dünya Savaşı öncesi ve sırasında anti-revizyonist politika takip etmiş, siyasetini dostluk, barış ve sınır güvenliği üzerine inşa etmiştir. Bu bağlamda Balkan Antantı, Sadabat Paketi, Almanya, Fransa ve İngiltere ile dostluk antlaşmaları ve Bulgaristan ile de Saldırmazlık Antlaşması imzalayarak, izlediği barış politikasını hem komşu ülkelere hem de dünya devletlerine kabul ettirmeyi başarmıştır. Takip edilen barışçıl siyasete rağmen Türkiye, II. Dünya Savaşı boyunca iç ve dış güvenlik tedbirlerini almış, halkını savaş konusunda bilgilendirmiş, bilinçlendirmiş ve ordusunu hazır durumda tutmuştur. Uygulamalara bakıldığında İstanbul başta olmak üzere Türkiye'nin her yerinde hava saldırılarına karşı tatbikatlar yapılmış, sığınaklar inşa ettirilmiş, evlerde karartma-maskeleye yaptırılmıştır. Güvenlik önlemlerinin uygulamaları yetkililer tarafından titizlikle takip edilmiş ve yasa ve emirlere uymayanlar cezalandırılmıştır.

Buna karşın Bulgaristan revizyonist politika takip ederek Büyük Bulgaristan ideali'ni gerçekleştirmeye yönelik bir siyaset izlemiştir. İzlediği siyaset doğrultusunda her ne kadar 1941 yılına kadar tarafsızlık mesajları verse de, savaşı Almanya'nın kazanacağına tam manasıyla inandığında mihver devletleri tarafında savaşa katılmıştır. Ancak bir süre sonra Almanya'nın savaşı kaybedeceğini anlar anlamaz, Bulgaristan barış isteyerek savaştan çekilmiştir. Savaşa katıldığı için Bulgaristan'ın birçok şehri gibi başkentleri Sofya da büyük bir yıkıma uğramıştır. Oysa savaş sürecinde metinde de belirtildiği üzere, öncelikli olarak Sofya ve çevresinde ciddi güvenlik ve emniyet tedbirleri almışlardır. Bu bağlamda seferberlik ilan etmişler, askerlik tecrübesi olmayan veya askerliğini tamamlamış olan şahısları kısa süreli eğitimlere tabi tutmuşlardır. Bu şekilde Bulgaristan, halkını savaşa hazırlamaya gayret etmiştir.

Farklı politikalar izleyen iki ülkenin savaş yıllarındaki askeri ilişkilerinde büyük bir sıkıntı ve gerginlik yaşanmadığını görüyoruz. Böyle olmasında da özellikle Mustafa Kemal Atatürk'ün son dönemlerinde ve sonrasında yapılan karşılıklı ziyaretler büyük önem taşımaktadır. İki ülke arasında dostane ilişkilerin korunmasının önemi, Bulgar uçağının Türk topraklarına yanlışlıkla düşmesi, Türk askerlerinin Bulgar sınırından geçmesi sonucunda yaşanan olaylar sırasında daha iyi anlaşılmıştır. Nitekim bu anlayış doğrultusunda Türkiye ve Bulgaristan'ın karşılıklı anlayış ve iyi niyetli yaklaşımları sayesinde askerlerin serbest bırakılarak ülkelerine gitmelerine izin verilmesi kısa süre içerisinde çözülmüştür. Diğer taraftan Büyük Aziziye tepesinin yasaklı bölge ilan edilmesi konusunda varılan antlaşma ile saldırmazlık protokolünün imzalanması iki ülkenin toprak bütünlüğüne saygı duyduklarını göstermektedir. Bununla birlikte ilerleyen süreçte Bulgaristan mihver, Türkiye ise müttefikler devletler safında savaşa katılmıştır. Bu dönemde karşılıklı her türlü ilişki kesilmiş ve iki ülke arasındaki gerginlik zirve noktasına ulaşmıştır. Ancak savaşın bitiminden sonra tekrar iki ülke arasındaki ilişki kaldığı yerden devam etmiştir. II. Dünya Savaşı öncesi ve sonrasında Türkiye ve Bulgaristan arasındaki gelişmeler Balkanların siyasetinde belirleyici rol oynamış, Balkan coğrafyası üzerindeki devletleri derinden etkilemiştir.

KAYNAKÇA

Arşivler

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

BCA, Fon Kodu: 30.10, Yer No: 241.630.2.

BCA, Fon Kodu: 30.10.0.0, Yer No: 243.644.16.

BCA, Fon Kodu: 30. 18. 01.02, Yer No: 91.67.17.

Genelkurmay Askeri Tarih Araştırmaları Arşivi

ATASE, Sıra No: 365, Kutu No: 3, Gömlek No: 2, Tarih: 25.11.1939.

ATASE, Sıra No: 379, Kutu No: 3, Gömlek No: 18, Tarih: 1939.

ATASE, Sıra No: 371, Kutu No: 1, Gömlek No: 1, Tarih: 1939.

Resmi Yayınlar

Aydın Tarihi, No: 75, Şubat 1940.

Aydın Tarihi, No: 76, Mart 1940.

Aydın Tarihi, No: 77, Nisan 1940.

Aydın Tarihi, No: 87, Şubat 1941.

Aydın Tarihi, No: 122, II. Kanun 1944.

Aydın Tarihi, No: 123, Şubat 1944.

Düster, Üçüncü Tertip, C. 5, 11 Ağustos 1339-19 Teşrinievvel 1340, Necmi İstikbal Matbaası, İstanbul 1931.

Düster, Üçüncü Tertip, Cild: 20, Teşrinisani 1938-Teşrinievvel 1939, Devlet Matbaası, Ankara 1939.

Düster, Üçüncü Tertip, Cild: 21, Teşrinisani 1939-Teşrinievvel 1940, Devlet Matbaası, Ankara 1940.

Düster, Üçüncü Tertip, Cild: 22, Teşrinisani 1940-Teşrinievvel 1941, Devlet Matbaası, Ankara 1941.

https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc019/kanuntbmmc019/kanuntbmmc01903553.pdf, Erişim Tarihi: 03.07.2017.

https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc026/kanuntbmmc026/kanuntbmmc02604654.pdf, Erişim tarihi: 12.04.2017.

https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc026/kanuntbmmc026/kanuntbmmc02604656.pdf, Erişim Tarihi: 12.04.2017.

Resmi Gazete, 25 Şubat 1939.

Resmi Gazete, 8 Nisan 1939.

Resmi Gazete, 12 Kanunusani 1939.

Resmi Gazete, 27 Kanunusani 1940.

Resmi Gazete, 27 Haziran 1940.

Resmi Gazete, 27 Temmuz 1940.

Resmi Gazete, 21 Teşrinisani 1940.

Resmi Gazete, 11 Nisan 1941.

Resmi Gazete, 14 Ağustos 1944.

Resmi Gazete, 1 Ekim 1945.

TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem: 4, Birleşim: 1, C. 18, Tarih: 01.11.1933.

TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem: 5, Birleşim: 17, C. 29, Tarih: 4.1.1939.

Gazeteler

Akşam, 8 Nisan 1939.

Akşam, 10 Nisan 1939.

Akşam, 17 Teşrinievvel 1939.

Akşam, 27 Teşrinisani 1939.

Akşam, 23 Şubat 1943.

Akşam, 13 Kanunusani 1944.

Akşam, 17 Kanunusani 1944.

Akşam, 18 Kanunusani 1944.

Akşam, 23 Kanunusani 1944.

Akşam, 27 Kanunusani 1944.

Akşam, 10 Şubat 1944.

Akşam, 18 Şubat 1944.

Akşam, 23 Şubat 1944.

Akşam, 5 Mayıs 1944.

Akşam, 6 Mayıs 1944.

Akşam, 12 Mayıs 1944.

Akşam, 8 Ağustos 1944.

Akşam, 13 Ağustos 1944.

Akşam, 11 Kasım 1945.

Cumhuriyet, 28 Nisan 1940.

Cumhuriyet, 27 Mayıs 1940.

Cumhuriyet, 18 Şubat 1941.

Cumhuriyet, 19 Şubat 1941.

Cumhuriyet, 17 İkincikanun 1944.
Vakit, 8 Mart 1940.
Vakit, 9 Mart 1940.
Vakit, 25 Nisan 1940.
Vatan, 18 Şubat 1941.
Vatan, 19 Şubat 1941.
Yeni Sabah, 10 Mayıs 1940.
Yeni Sabah, 27 Mayıs 1940.
Yeni Sabah, 25 Haziran 1940.
Yeni Sabah, 14 Ağustos 1940.
Yeni Sabah, 17 Eylül 1940.
Yeni Sabah, 24 İkinciteşrin 1940.
Yeni Sabah, 23 İkinciteşrin (Kasım) 1940.

Kitap ve Makaleler

Aydemir, Ş.S. (2011). İkinci Adam, C. II, Remzi Kitabevi, 11. Basım, İstanbul.

Sarıkoyuncu Değerli, E. (2010). Esra, Türk-Bulgar İlişkilerinde Mustafa Kemal Atatürk, Kütahya Rumeli Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği Yayını, Kütahya.

Sarıkoyuncu Değerli, E.(2007). “Türk-Bulgar İlişkilerinde Mustafa Kemal Atatürk (1919-1923)”, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 18, Ağustos 2007, s. 301-319.

Öksüz, H.(2002). “Atatürk Döneminde Balkan Politikası (1923-1938)”, Türkler, C. 16, Ankara,s. 625-642.

Uzun, H.(2009). “Cumhuriyet Gençliğinin Misyonu Çerçevesinde 1933 Yılı Vagon-Li ve Razgrad Olayları”, Modern Türklük Araştırma Dergisi, Sayı: 6, C.3, Eylül 2009, ss.57-81.

Alaca, Mehmet, 22.02.2017 tarihli kişisel görüşme.

Çebi, Yusuf, 12.03.2017 tarihli kişisel görüşme.

Kolay, A.-Memiş, Ş.(2016).“Osmanlı Haritalarında Beylikdüzü”, Geçmişten Günümüze Beylikdüzü, İstanbul, ss.125-159.